

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 6

Кафедра соціології та психології

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни

«ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ»

вибіркових компонент третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

011 Освітні, педагогічні науки

за темою – **«Практика як складова процесу професійної підготовки фахівців у ЗВО»**

м. Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології факультету № 6
(протокол від 29.08.2023 № 8)

Розробник:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ **Олена ФЕДОРЕНКО**
професор кафедри соціології та психології факультету № 6, доктор педагогічних наук, доцент **Ольга МАРЧЕНКО**

Рецензенти:

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця **Вікторія БУДЯНСЬКА**;
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ **Валентина ТЮРІНА**.

План лекції

1. Мета, завдання та роль практики у професійній підготовці майбутніх фахівців.
2. Основні види практик.
3. Організація, керівництво практикою. Підведення підсумків практики.
4. Основні види практики здобувачів освіти у ЗВО сектору безпеки та оборони.

Рекомендована література:

Основна

1. Основи педагогічної техніки: навч. посібник для магістрантів, аспірантів, докторантів та викладачів вищ. навч. закл. України / О.М. Бандурка, В.О. Тюріна, О.І. Федоренко. Харків: Титул, 2006. 176 с.
2. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. : Рекомендовано МОН України / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; за ред. З.Н. Курлянд. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 496 с.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб.: Рекомендовано МОН України/ Львів. держ. ун-т внутр. справ. К. : Центр учб. літ., 2009. 472 с.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб.: Затверджено МОН України. Київ: Знання, 2011. 488 с.
5. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. / О.М. Рубан, Л.О. Рубан, П.В. Максименко, С.В. Мороз; МВС України, Кіровогр. юрид. ін-т ХНУВС. Кіровоград: Кіровогр. юрид. ін-т ХНУВС, 2010. 110 с.
6. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки: навч. посібник. Київ : Академвидав, 2006. 520 с.
7. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підруч. 3-тє вид., випр. Київ: Академвидав, 2015. 303 с.
8. Педагогіка та психологія вищої школи: навч. посіб. / Л.Г. Кайдалова, І.С. Сабатовська-Фролкіна, Н.В. Альохіна, Н.В. Шварп. Харків: НФаУ, 2019. 248 с.

Допоміжна

1. Положення «Про проведення практики студентами вищих навчальних закладів України» від 08.04.1993 р. № 93 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93#Text>.
2. Городиська В., Пантюк М., Міляєва В. Педагогіка та психологія вищої школи: тексти лекцій. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2014. 307 с.
3. Марченко О.Г., Іванець М.Г., Шевяков Ю.І. Педагогіка вищої школа: методичні рекомендації для магістрів. Харків: ХУПС, 2014. 56 с.

Текст лекції

1. Мета, завдання та роль практики у професійній підготовці майбутніх фахівців.

Невід'ємною складовою змісту державних стандартів освіти та освітньо-професійної програми навчальних дисциплін здобувачів вищої освіти є практика, яка здійснюється з метою набуття навичок практичної роботи, досвіду професійної роботи, збору емпіричного матеріалу для написання курсових, бакалаврських, магістерських, дисертаційних кваліфікаційних праць.

Метою практики є також ознайомлення з напрямками діяльності установи, організації, освітньому підприємстві, де проходить практика; закріплення, поглиблення і розширення знань з теоретичних дисциплін та їх застосування до розв'язання актуальних проблем, підготовка навиків до майбутньої роботи за спеціальністю.

Тож метою практики студентів є забезпечення зв'язку між науково-теоретичною та практичною підготовкою здобувачів освіти, формування у них системи компетентностей для виконання функцій викладача багатогалузевого, галузевого закладу вищої освіти, в тому числі із специфічними умовами навчання.

Завданням практики є вивчення структури та організації діяльності установ за місцем проходження практики: ознайомлення з питаннями наукової організації праці; вивчення документації та ознайомлення з вимогами до її оформлення; набуття практичних навиків на робочих місцях.

Зокрема завданнями педагогічної практики є:

- ознайомлення із сучасним станом навчально-виховної роботи у закладах вищої освіти;
- поглиблення та вдосконалення теоретичних знань з педагогічних дисциплін, застосування їх при вирішенні проблем;
- вироблення вмінь організації різних форм навчання у вищій школі, застосування сучасних методів і технологій навчання, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- вироблення творчого, дослідницького підходу до майбутньої професійної діяльності;
- формування професійної компетентності викладача закладу вищої освіти, розвиток професійних умінь шляхом залучення практикантів до виконання навчально-методичної, організаційно-виховної та науково-дослідної роботи у ЗВО;
- виховання стійкого інтересу до професії викладача ЗВО, потреби в педагогічній самоосвіті.

Порядок проходження практики регламентується «Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів», затвердженим наказом Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 № 93, наказом Міністра освіти України від 20 грудня 1994 № 351 «Про внесення змін у Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів» та у відповідності із Законом України «Про вищу освіту» від 28.12.2014 р., Указу Президента України № 1013/2005 від 04.07.2005 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в

Україні» і «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженим наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 № 161.

Структура та зміст практики здобувачів освіти певного рівня відповідає вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики, яка є складовою галузевої компоненти державного стандарту освіти. Зміст і послідовність практики визначається програмою практики (силабусом), яка розробляється кафедрою або предметною (цикловою) комісією згідно з навчальним планом. Загалом наскрізна і робочі програми практики затверджуються керівником ЗВО.

Практика студентів проводиться на базах практики, які мають відповідати вимогам програми. З базами практики (підприємствами, організаціями, установами будь-яких форм власності) вищі навчальні заклади завчасно укладають договори на її проведення за формою, визначеною в [Додатку № 1 до Положення](#). До договору також додається кошторис-калькуляція витрат на проведення практики студентів. Тривалість дії договорів погоджується договірними сторонами. Вона може визначатися на період конкретного виду практики або до п'яти років. При наявності в договорах (контрактах) на навчання студентів питання практики, окремі договори можуть не укладатися.

2. Основні види практик

У закладах вищої освіти студенти проходять навчальну, навчально-виробничу та виробничу практику.

Навчальна практика має своєю метою поглиблення та закріплення теоретичних знань студентів, виробити навички практичної та дослідницької роботи, ознайомити із сучасним обладнанням. Її проводять на молодших курсах, як правило в майстернях, лабораторіях, на різних навчальних полігонах, у навчально-дослідних господарствах, у клініках та інших навчально-допоміжних підрозділах ЗВО. Форми проведення навчальної практики можуть бути різними: екскурсія на підприємство чи в установу, самостійне вивчення їх діяльності шляхом спостереження чи бесід з працівниками, практична робота на виробництві на робочому місці тощо.

Навчально-виробнича практика має своїм завданням ознайомити студента з його майбутньою спеціальністю шляхом виконання обов'язків дублера, помічника фахівця. Це дає змогу глибше проникнути у зміст і технологію майбутньої професійної діяльності.

Виробнича практика. Як вид трудової діяльності вона має великі можливості виховання професійно-трудової культури майбутніх спеціалістів. Під час проходження практики студенти набувають необхідних знань, умінь та навичок, пізнають специфіку обраної спеціальності, ознайомлюються з передовими методами праці, навчаються працювати в трудових колективах. Виробнича практика безпосередньо розкриває зміст і характер сучасних вимог до фахівця. Підвищенню ефективності цієї форми підготовки спеціалістів сприяє закріплення закладами вищої освіти базових підприємств, науково-дослідних організацій, які мають високий рівень сучасної техніки.

Досвід роботи в закладах вищої освіти переконує, що перетворення виробничої практики на головний іспит професійної придатності й професійної зрілості студента потребує створення робочих навчальних місць. Пошук нових, ефективніших шляхів проведення виробничої практики має бути спрямованим на розв'язання основного завдання закладу вищої освіти – виховання висококваліфікованого спеціаліста, умілого керівника, соціально активного громадянина.

Виробничу практику проходять студенти старших курсів. У процесі цієї практики вони виконують за спеціальністю весь цикл основних робіт, перебуваючи на робочих місцях, вивчаючи значну за обсягом ділянку виробництва набуваючи навичок організування, управління та контролю. Під час переддипломної практики студенти готують матеріали до дипломного проекту або дипломної роботи.

Студент під час виробничої практики повинен:

- виконувати завдання, передбачені програмою практики та планом-графіком проходження практики;
- підпорядковуватись правилам внутрішнього практики, чинним на підприємстві, в освітньому закладі, організації;
- вивчити та суворо дотримуватись правил охорони праці та виробничої санітарії;
- нести відповідальність за виконану роботу та її результати нарівні з штатними працівниками;
- вести щоденник практики, куди слід систематично записувати проведену роботу;
- надати керівнику практики письмовий звіт при виконання усіх завдань і здати звіт про практику.

З метою глибшого ознайомлення практикантів з виробництвом організують екскурсії на підприємство чи в установу, які завершуються узагальнюючими бесідами з керівниками. Під час виробничої практики спеціалісти-виробничники читають лекції з питань, які стосуються специфіки виду виробництва і нових досягнень техніки, а також з питань економіки організації і управління на основі досвіду підприємства.

3. Організація, керівництво практикою. Підведення підсумків практики

Відповідальність за організацію, проведення і контроль практики покладається на керівників ЗВО. Загальну організацію практики та контроль за її проведенням у закладі освіти здійснює керівник практики (завідувач відділу практики). Керівники баз практики разом із закладами вищої освіти несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики студентів. За наявності державних (регіональних замовлень на підготовку спеціалістів перелік баз практики надають органи, які формували замовлення на спеціалістів. При підготовці спеціалістів вищими навчальними закладами за цільовими договорами з підприємствами, організаціями, установами бази

практики передбачаються у цих договорах. У випадку, коли підготовка спеціалістів вищими навчальними закладами здійснюється за замовленням фізичних осіб, бази практики забезпечують ці особи або ЗВО, що визначається умовами договору (контракту) на підготовку спеціалістів.

Згідно з навчальними планами ЗВО терміни фахової практики становлять 20–25% всього навчального часу. Як уже відзначалося, організація практичної підготовки студентів регламентується Положеннями про проведення практики студентів вищих навчальних закладів.

Відповідальність за організацію і здійснення практичної підготовки студентів покладається безпосередньо на керівників ЗВО. Навчально-методичне керівництво і виконання програм практики забезпечують відповідні кафедри (предметні або циклові комісії). Загальну організацію практики студентів і контроль за її проведенням здійснює керівник практики. До керівництва практикою залучають також досвідчених викладачів і спеціалістів з певного фаху, які працюють в організації, де проходить практика.

Важливим питанням у практичній підготовці майбутніх фахівців є забезпечення її неперервності та послідовності в набутті необхідного обсягу практичних знань, умінь і навичок.

Керівництво за місцем виробничої практики покладається на кваліфікованих спеціалістів виробництва. Викладачі, призначені керівниками виробничої практики, заздалегідь складають і узгоджують її програму з керівниками виробництва, при цьому звертаючи особливу увагу на графік руху практикантів на робочих місцях відповідно до умов програми.

До обов'язків керівника практики від навчального закладу належать такі:

- до початку практики виїхати на підприємство для організації необхідної підготовки до приїзду студентів-практикантів;
- пояснити зміст спеціальності, її особливості та значення для підприємства;
- розробити план-графік проходження практики;
- створити умови для проведення всіх організаційних заходів перед приходом студентів на практику (інструктаж про порядок проходження практики, з техніки безпеки та режиму роботи підприємства);
- забезпечити високу якість проходження практики студентами та відповідність її навчальним планам і програмам;
- організовувати, спираючись на навчальні плани та програми, на базах практик спільно з керівниками практики від підприємства лекції та семінари з економіки, технології, стандартизації, правових питань;
- здійснювати контроль за забезпеченням нормальних умов праці студентів, проведенням їм обов'язкових інструкцій з охорони праці;
- контролювати дотримання практикантами правил внутрішнього розпорядку;
- розглянути звіти студентів за практику, написати відгуки про їх роботу та подати голові методичної комісії письмовий звіт про проведення

практики разом із зауваженнями та пропозиціями щодо вдосконалення практичної підготовки студентів.

Керівники практикою від кафедри повинні при підготовці та проведенні практики:

- отримати від завідувача кафедрою вказівки щодо загальних положень та особливостей проведення практики;

- вивчити програму та навчально-методичну документацію щодо проведення практики, познайомитися з відповідною угодою, укладеною з підприємством;

- познайомитися з навчанням та психологічними особливостями студентів своєї групи;

- отримати на кафедрі програму, а в навчальній частині – скерування на підприємство та, у випадку необхідності. довідки на право роботи з документацією підприємства;

- провести організаційні збори зі своєю групою, на яких:

- а) інформувати про термін практики;

- б) познайомити з програмою, метою та завданням практики;

- в) довести до відома студентів особливості проходження практики на даному підприємстві;

- г) провести попередній інструктаж про загальні положення техніки безпеки;

- д) повідомити про вимоги щодо ведення щоденників і складання звіту про практику;

- е) видати щоденник та додаткові матеріали.

Під час перебування на підприємстві:

- остаточно узгодити графік проходження практики;

- узгодити план проведення теоретичних занять та ознайомлювальних екскурсій під час практики;

- узгодити список керівників практики від підприємства;

- розподілити студентів за робочими місцями;

- ознайомити виділених підприємством керівників з програмою практики та узгодити з ними зміст індивідуальних завдань;

- видати кожному студенту індивідуальне завдання .практики;

- надавати систематичну допомогу студентам у виконанні програми практики;

- постійно контролювати виконання графіка практики ведення щоденників та складання звіту студентами;

- регулярно інформувати кафедру про хід практики.

На завершальному етапі практики:

- підготувати відгук про роботу кожного студента своєї групи;

- перевірити і підписати щоденники і звіти.

У свою чергу керівник виробничої практики від підприємства зобов'язаний:

- організувати проходження практики закріплених за ним студентів разом з керівником практики від навчального закладу;

- ознайомити студентів з організацією робіт на конкретних робочих місцях;
- здійснювати постійний контроль за роботою практикантів, допомагати їм правильно виконувати всі завдання на робочому місці, консультувати з виробничих питань;
- навчити студентів-практикантів безпечним методам роботи;
- контролювати ведення щоденників, підготовку звітів та скласти на студентів-практикантів характеристики, які містять дані про виконання програм практики та індивідуальних завдань, ставлення студентів до роботи.

Обов'язки студента-практиканта

Перед відправленням на практику студент зобов'язаний:

- зустрітися з керівником практики від кафедри;
- ознайомитися з терміном та умовами проходження практики;
- отримати на кафедрі потрібну документацію;
- пройти інструктаж з техніки безпеки;
- виконувати на підприємстві правила внутрішнього розпорядку;
- відвідувати наукові семінари та виробничі наради;
- регулярно вести щоденник;
- виконати програму та індивідуальне завдання з практики;
- скласти звіт про результати практики керівника від підприємства.

По закінченні виробничої практики студенти **складають і здають звіти про виконання програм практики**. До звіту додають різноманітні технічні матеріали: рисунки, креслення, фотографії, схеми, таблиці, зразки матеріалів, виробів тощо. Керівник виробничої практики перевіряє звіт, після чого практикант складає залік, найчастіше у формі захисту звіту в комісії за місцем практики або у ЗВО. Ураховуються також характеристика та оцінка роботи студента керівником практики від підприємства. У разі незадовільної оцінки виробничої практики призначається повторне її проходження в індивідуальному порядку. Студент, який востаннє отримав негативну оцінку по практиці, відраховується із ЗВО.

Слід зазначити, що всі види практики починаються настановчими конференціями, на яких відповідальний за практику викладач і представники кафедр роз'яснюють студентам завдання практики, графік і об'єкти її проведення, розподіл за ними груп студентів і закріплення консультантів-представників кафедр і виробництва. Завершується виробнича практика також конференцією, на якій студенти обмінюються досвідом. Керівники практики, представники кафедр і виробництва вказують на шляхи вдосконалення її проходження і професійної підготовки.

Тож, виробнича практика є безпосереднім засобом професійної самореалізації студентів через вирішування під час практики поставлених виробничих завдань, оформлення результатів власної діяльності, пошук нових підходів до організації та проведення виробничої практики.

4. Основні види практики здобувачів освіти у ЗВО сектору безпеки та оборони

Практична підготовка курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів є необхідним компонентом військово-професійної підготовки випускників вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів ЗВО). Основними видами практичної підготовки є: первинна військово-професійна підготовка, навчальна, військова, ремонтна, корабельна, лікарська, педагогічна, наукова та інші види практики курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів, льотне навчання курсантів, льотна підготовка слухачів, військове (флотське) стажування курсантів та слухачів, ознайомча практика, навчальна, військова, педагогічна практика, військове стажування або стажування на посаді у підрозділах поліції курсантів та слухачів.

Конкретні види і тривалість практичної підготовки курсантів, слухачів, студентів, ад'юнктів визначаються навчальними планами вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів ЗВО).